

Stamning hos förskolebarn

Innehåll:

Vad är stamning?	3
Orsaker	4
Hur vanligt är stamning?	5
Prognos	5
Kommunikation	6
Behandling av stamning	8
Vad kan du göra?	9
Förälder	10
Förskollärare	15
Distriktssköterska	17
Litteraturlista	19

1:a upplagan 2015

Författare: Alexandra Carlstrand, Marie Hasselberg Garsten och Cecilia Lundström.

Layout och tryck: Typografiska ateljén, Tumba

© Stamningsförbundet

Vad är stamning?

Världshälsoorganisationen, WHO, beskriver stamning som ”en störning i talets flyt som karaktäriseras av återkommande repetitioner eller förlängningar av ljud, stavelser eller ord eller återkommande uppehåll eller pauser som avbryter talströmmen”. Ett enklare sätt att beskriva stamning är: ”Återkommande ofrivilliga störningar i talets flyt”.

Stamning kan starta plötsligt, över en natt, eller ha en mer smygande start. Typiskt för stamning, speciellt i förskoleåldern, är att den kommer och går i

perioder. Stamning kan också variera i olika situationer och kan därför beskrivas som en nyckfull funktionsstörning. När barnet sjunger, eller talar för sig själv, fungerar talet oftast helt normalt. Att stamningen varierar så mycket kan skapa osäkerhet både hos barnet och den som barnet samtalar med. Barn kan vara olika mycket påverkade av stamningen. Det finns barn som pratar på och inte verkar bry sig om stamningen medan andra kan bli besvärade. Exempel på reaktioner hos barnet kan vara att det blir tystare, undviker vissa ord eller försöker pressa fram orden.

Orsaker

Under årens lopp har många olika orsaksförklaringar till stamning förekommit. Aktuell forskning tyder på att stamning har en neurobiologisk grundorsak, att hjärnans styrning av talet ibland är instabil. Om det vid ett visst tillfälle blir stam-

ning eller inte kan påverkas av många olika saker. Ibland kan det bli mer i situationer då barnet är ivrigt eller känner sig osäkert men det kan också vara så att barnet stammar mer i lugna situationer när barnet kopplar av till exempel hemma i familjen. Situationer med ökad stamning behöver inte innebära att barnet mår dåligt.

Hur vanligt är stamning?

De flesta som börjar stamma är i åldern 2-4 år. Få barn börjar stamma efter 5 års ålder. Beroende på hur studier är utförda varierar siffrorna när det gäller hur vanligt det är med stamning. Det beräknas att 5-11 procent av förskolebarn och 0,7-1 procent av vuxna stammar. Detta betyder att de allra flesta som stammar i vuxen ålder har gjort det sedan de var barn. De flesta förskolebarnen slutar stamma, vilket ofta sker inom de sex första månaderna efter det att de börjat stamma. För vissa barn kan stamningen bli kvar 3-4 år medan vissa fortsätter stamma längre, ibland hela livet. Hos små barn är det nästan lika vanligt med stamning hos flickor som hos pojkar. Hos äldre barn och vuxna är stamning 4-5 gånger vanligare hos pojkar än hos flickor.

Prognos

De flesta barnen slutar stamma av sig själva. I dag har vi mycket mer kunskap om stamning än tidigare men trots detta kan ingen ännu med säkerhet säga hur det enskilda barnets stamning kommer att utvecklas. De ökade kunskaperna kan dock ligga till grund för att göra en prognos.

Tiden har betydelse. Om barnet bara stammat en kort period är sannolikheten stor att stamningen kommer att försvinna.

Ärftlighet är av betydelse. Om det inte finns vuxna i släkten som stammar är sannolikheten stor för att barnet kommer att sluta stamma.

Flickor slutar oftare än pojkar att stamma när de är i förskoleåldern.

Om stamningen minskar under en längre period är sannolikheten stor att barnet kommer att sluta stamma.

Hur stamningen låter eller mängden stamning vid ett visst tillfälle säger inget om hur stamningen kommer att utvecklas i ett längre perspektiv.

Kommunikation

Människor föds med en unik förmåga till kommunikation med andra personer. Vi använder oss bland annat av ögonkon-

takt, gester, ansiktsuttryck och tal för att göra oss förstådda. Eftersom stamning är en talflyttsstörning är det lätt att tänka att kommunikationen kan påverkas på ett negativt sätt.

Stamning kan, men behöver inte, störa

ett samtal. För alla barn är föräldrarna de viktigaste personerna att samtala med eftersom samtal också betyder närhet och kontakt, att bli sedd och lyssnad på. Att kunna samtala naturligt med sitt barn, med eller utan stamning, är en av föräld-

rarnas viktigaste uppgifter. Om ditt barn skulle höra till de barn som kommer att behålla sin stamning har du då lagt en god grund för att barnet inte ska komma att låta sig hindras av sin stamning senare i livet.

Behandling av stamning

Då stamning är en talflytsstörning som vanligtvis visar sig vid tidig ålder och i vissa fall kan påverka talet hela livet, är tidiga förebyggande insatser viktiga. Stamning behandlas av logoped som arbetar vid sjukhus eller privat logopedmottagning. Det är aldrig för tidigt att ta kontakt med logoped.

Världshälsoorganisationen (WHO) definierar begreppet hälsa som ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande. När det gäller

stamning innebär det att målet med behandling inte enbart är ökat talflyt utan också att personen som stammar vågar prata och kommunicera på ett sätt som den är nöjd med.

Det finns flera olika behandlingsmetoder för barn. Nationella riktlinjer som utgår från forskning kring olika behandlingsmetoders effekt har utarbetats och ligger till grund för logopediska insatser. Stamningsterapi för barn ger effekt men det har inte gått att visa att någon av de terapimodeller som nu används i Sverige är effektivare än någon annan.

Behandling kan ske indirekt via föräldrarna eller direkt med barnet via logoped

ped. Den direkta behandlingen kan ske enskilt med barnet eller i grupp med andra barn som stammar. Föräldragrupper förekommer också.

I stamningsbehandling kan man både arbeta med förstärkning av det flytande talet och med tekniker som gör stamningen lättare och mer flytande. Det är vanligt att inslag från båda inriktningarna blandas i terapin. Man arbetar också med känslor och reaktioner kopplade till stamningen. All behandling sker i nära samarbete med föräldrarna som ju är de personer som träffar barnet mest.

Den första kontakten med logopeden är oftast ett föräldrasamtal, med eller

utan barnet närvarande, där föräldrarna får möjlighet att beskriva stamningen, de problem som stamningen eventuellt medför och diskutera olika strategier för att hjälpa sitt barn.

Logopeden samlar in uppgifter som ligger till grund för att ställa diagnos, att bedöma risk för stamning upp i vuxen ålder och att diskutera vidare insatser. Den fortsatta kontakten planeras tillsammans med föräldrarna och utgår från barnets behov. I de fall där möjligheterna till spontan förbättring bedöms som goda väljer kanske föräldrarna att med ny insikt och kunskap avvakta med direkt behandling.

Vad kan du göra?

Här följer några tips som vänder sig till dig som förälder, förskolepersonal, distriktssköterska och andra som träffar barn. Syftet med tipsen är att med små förändringar förbättra möjligheterna för barn som stammar att hitta ett mer flytande tal och att göra det lättare att kommunicera. Prova dig fram och försök hitta sätt som passar dig och ditt barn.

FÖRÄLDRAR:

Ta kontakt med logoped om du känner dig orolig, om barnets stamning förvärras, eller om barnet verkar vara besvärad av sin stamning. Du kan själv ta kontakt

eller be din barnavårdscentral om remiss. Ta hellre en tidig kontakt än vänta och se hur det går.

Fundera på ditt eget förhållningssätt till stamning. Du kanske själv stammar eller har stammat, du kanske känner någon som stammar eller har haft en klasskamrat i skolan som stammade. Tänk på att tiderna har förändrats och att vi idag har mer kunskap om stamning. Att ha en förälder som stammar kan vara en fördel. Stamning är då något som förekommer naturligt i familjen och barnet är inte ensamt med sin stamning. Se barnet som en egen individ och uppmuntra barnet att hantera sin stamning utifrån

sina egna förutsättningar i den miljö som barnet vistas i.

Öppenhet kring stamning är viktigt.

Det gäller både mellan förälder och barn och gentemot omgivningen. Till skillnad från många andra funktionshinder så omges stamning ofta av tystnad. Föräldrar tror ibland att stamningen kan öka om man gör barnet uppmärksam på den. I själva verket är det tvärt om. Forskning visar att barn mycket tidigt är medvetna om att de talar annorlunda. För att minska risken för att barnet ska börja kompensera genom att prata mindre eller pressa fram ord, har barnet behov av föräldrar som på ett enkelt sätt kan tala med barnet om vad som händer. Prova till exempel att säga: "Är det jobbigt med pratet? Vill orden inte komma

fram? Så kan det bli ibland. Vi väntar på dig tills du är klar. Vad bra att du pratar ändå". Informera syskon, släkt, vänner och förskola. Indirekt visar du barnet att stamning inte är något fel som barnet behöver kämpa mot eller dölja. Uppmuntra barnet att själv vara öppen om sin stamning. Lär barnet bemöta kommentarer om stamningen som "varför pratar du konstigt" med svar som "det är för att jag stammar".

Var en god samtalspartner. Se på barnet när ni samtalar och lyssna noga på vad det säger. Innehållet är det viktigaste, inte om barnet stammar eller inte. Försök att koppla bort stamningen.

Var dagen kan vara stressig både för barn och vuxna och ibland har vi inte tid att lyssna. Var då tydlig med det. Säg till

exempel: "Det låter spännande men jag måste hinna till bussen nu. Vi får prata mer i kväll".

Ett vanligt råd är att man inte ska avbryta ett barn som stammar men ibland kan ett ivrigt barn trassla in sig i stamning och ord. Hjälp barnet framåt i berättelsen genom att till exempel säga: "Menar du att det var något som hände i dag när ni var ute" På det sättet visar du att du har lyssnat och att du är intresserad av vad barnet vill säga. Barnet får en välbehövlig paus och det hjälper barnet framåt.

Det kan vara svårt för ett barn som är inne i en period med mycket stamning att svara på frågor. Försök ställa frågor som kan besvaras kort och enkelt.

Det finns barn som vill prata hela tiden. Ibland orkar du kanske inte lyssna och då kan det vara svårt att vara en god samtalspartner. Även om barnet stammar är det tillåtet att säga: "Nu får du vara tyst en stund, sätt dig och rita eller gör något annat på egen hand för nu vill jag läsa tidningen". Använd samma regler när det gäller uppfostran för alla barn i familjen.

Undvik att utsätta barnet för krävande talsituationer i perioder med mycket stamning. Exempel på krävande talsituationer kan vara: "Berätta för mormor vad vi ska göra på semestern", "du får själv tala om vad du heter", "säg nu

adjö till moster Karin". Säg i stället: "Nu ska vi berätta för mormor vad vi ska göra på semestern", hjälp barnet med namnet och att säga adjö. Personer som inte känner barnet kan ha svårt att förstå vad barnet säger. Var en stödjande vuxen och hjälp barnet till rätta. Om du känner dig osäker på hur mycket du ska hjälpa till, fråga barnet om det vill ha hjälp. Uppmuntra barnet att prata även om det stammar men tvinga aldrig ett barn att prata om barnet inte vill.

Lyssna efter talflyt. Finns det situationer då barnet stammar mindre eller kanske inte stammar alls? Vad utmärker dem? Försök göra mer av sådant som skapar talflyt. De flesta barn stammar mindre när de sänker sitt taltempo. Som vuxen vill man därför gärna säga åt barnet att ta det lugnt men det brukar bara hjälpa en liten stund. Genom att själv sänka ditt taltempo och lägga in lite pauser kan det bli lättare för barnet att hitta ett lugnare taltempo. Att vara ensam med en vuxen som har tid att vänta och som kan ge barnet odelad uppmärksamhet för en stund kan vara guld värt för alla barn men speciellt för ett barn som stammar. Försök att ha en stund på cirka 10 minuter, med bara dig och barnet, några gånger i veckan. Gå till ett rum utan telefoner, TV eller syskon som stör. Låt barnet få välja en aktivitet som inbjuder till kommunikation (exempelvis titta på

bilder, bygga tillsammans med lego, spela ett spel). Tänk på ditt taltempo, försök minska mängden frågor och stimulera i stället barnet att tala spontant. Skapar en sådan stund mer talflyt hos ditt barn? Prova dig fram. Om du har fler barn så låt även dessa få en egen stund med dig.

Språkutveckling. Barn som stammar och har en tidig språkutveckling kan ge intryck av att inte kunna hantera alla sina ord. Då kan det vara lämpligt att försöka bromsa språkstimulansen för ett tag. Kanske kan man göra det genom att ägna mer tid åt praktiska aktiviteter än åt aktiviteter där språket och samtalet är det viktigaste.

När det gäller barn med sen språkutveckling kan du försöka anpassa ditt tal till barnets nivå. Tänk på pauserna och försök, genom att själv berätta vad du har varit med om, att locka fram spontantal hos barnet. När barnet själv får bestämma vad det ska säga kan stamningen minska. Språkliga överkrav kan leda till mer stamning

Fler tips.

Återkommande rutiner skapar trygghet och är bra.

Det finns barn som har många gruppaktiviteter utanför förskolan. Detta innebär att tider ska passas, barnen måste inordna sig i nya grupper, belastningen på barnet ökar både språkligt och socialt. Om du misstänker att stamningen ökar av detta kan det vara bra att begränsa antalet gruppaktiviteter under en period.

- Ta kontakt med logoped vid oro eller om stamningen förvärras
- Våga prata om stamningen med ditt barn
- Var en god samtalspartner – lyssna på vad barnet vill berätta och inte på hur det låter. Ställ inte för mycket frågor.
- Lyssna efter talflyt – ta tillvara situationer som skapar talflyt.

FÖRSKOLLÄRARE:

Många av tipsen till föräldrar kan passa även på förskolan.

Prata med föräldrarna om stamning-en. Ofta är det kanske föräldern som berättar att stamning har hörts hemma och som frågar om barnet stammar på förskolan. Även om du själv inte har hört barnet stamma är det viktigt att ta föräldrarnas beskrivning av barnets stamning på allvar. Läs mer i broschyren under "Orsaker" om hur stamning kan variera. Gör eventuellt upp en plan med föräldern. Kom till exempel överens om att du, under en period, observerar barnet lite extra i olika

samtalssituationer på förskolan. Har de andra barnen tid att lyssna färdigt? Tar barnet initiativ till samtal? Behöver barnet en stödjande vuxen som hjälper till? Kom ihåg att ett sätt för barnet att dölja stamningen kan vara att prata mindre.

Öppenhet kring stamning är viktig. Läs mer i broschyren under "Föräldrar" om detta. Informera gärna barnen i gruppen om att barnet stammar men prata igenom detta med föräldrarna först. Säg exempelvis till barnen: "Just nu tar det lite längre tid för Kalle att prata eftersom han stammar. Vi måste vänta tills Kalle har talat färdigt".

Låt barnet vara med på samma villkor som andra barn i gruppen. Uppmuntra men tvinga inte barnet till tal. Det kan till exempel gälla att tala i samling, att vara med vid teater eller sånguppträdande. På det sättet visar du barnet som stammar, men även de andra barnen i gruppen, att det inte är fel att stamma. Att stamma på scenen är inget misslyckande utan helt okej. Barnet tränar sig på att våga prata även om det stammar.

Undvik lekar där den som svarar snabbast vinner. Försök att hitta andra sätt för alla barnen i gruppen att visa att man vet svaret. Att tala under tidspress kan göra att stamningen ökar.

Vid behov, fråga föräldrarna om de har kontakt med logoped. Motivera föräldrarna till sådan kontakt om du tror att det behövs. Kom ihåg att det aldrig är för

tidigt. Logopeden kan vara ett stöd inte bara för barn och föräldrar utan även för dig som förskollärare.

- Prata med föräldrarna om stamningen
- Var uppmärksam på att om barnet är tyst kan detta vara ett sätt att dölja stamningen
- Öppenhet kring stamning är viktig. Informera gärna alla barnen men prata igenom detta med föräldrarna först
- Uppmuntra men tvinga inte barnet till tal. Ett barn som stammar kan vara med på alla aktiviteter men kan ha svårt att tala under tidspress.

DISTRIKTSSKÖTERSKOR:

Ta alltid en förälders oro när det gäller stamning på allvar. Det hör till distriktssköterskans uppgift att motivera oroliga föräldrar till logopedkontakt och till logopedens uppgift att samtala med föräldrarna kring frågor som rör stamningen.

Det är viktigt att komma igång tidigt med förebyggande insatser. Forskning visar att föräldrar är bra på att beskriva sitt barns stamning. Även om du som distriktssköterska inte kan höra barnet stamma så bör barnet remitteras. Barnet kan vara reserverat vid besöket och stamningen kanske inte visar sig.

Ett barn är aldrig för litet för att remitteras till logoped. På många sjukhus krävs det inte remiss utan föräldern kan själv vända sig till logopedmottagningen för att få hjälp. Oroliga föräldrar bör inte vänta med logopedkontakt. Om väntelistan är lång så kan logopedrådgivning via telefon vara ett stöd under väntetiden.

Synen på stamning kan variera mellan olika kulturer. Stamning finns i alla språk. Hur vi ser på stamning i Sverige kan skilja sig från andra länder när det till exempel gäller öppenhet kring stamning, uppfattning om orsak till stamning och åsikter om behandlingsmetoder. Ibland är det kanske svårt att motivera föräldrarna till logopedkontakt. Här har

distriktssköterskan en viktig uppgift i att informera föräldrarna om betydelsen av tidig logopedkontakt för att förebygga ett framtida stamningsproblem.

- Ta alltid en förälders oro när det gäller stamning på allvar
- Ett barn är aldrig för litet för att remitteras till logoped
- Tidig kontakt är viktig för att förebygga ett framtida talfunktionshinder
- Synen på stamning kan variera mellan olika kulturer

Litteraturlista

Alm P. (2014). Stuttering in relation to anxiety, temperament and personality: Review and analysis with focus on causality. *Journal of Fluency Disorders*, 40, 5-21.

Boey, R., Van de Heyning, P., Floris, L., Wuyts, F., Heylen, L., Stoop, R. & De Bodt, M. (2009). Awareness and reactions of young stuttering children aged 2-7 years old towards their speech disfluency. *Journal of Communication Disorders*, 42, 334-346.

Einarsdottir, J. & Ingham, R.J. (2009). Accuracy of parent identification of stuttering occurrence. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 44, 847-863.

Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – systematisk förteckning (ICD-10-SE) (2010).

www.socialstyrelsen.se/publikationer2010/2010-11-13

Kelman, E. & Nicholas, A. (2008). Practical intervention for early childhood stammering. Palin PCI approach. Speechmark publishing Ltd.

Nationella riktlinjer för logopediska insatser vid stamning och stamningsproblematik (2014).

www.srat.se/Logopederna/

Världshälsoorganisationen (WHO). Definition av hälsa.

www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17823/2009-11-21.pdf

Yairi, E. & Seery, C.H. (2015). Stuttering. Foundations and clinical applications. Second ed. Pearson.

Broschyren vänder sig till dig som kommer i kontakt med förskolebarn som stammar. Du kan till exempel vara förälder, förskollärare eller träffa oroliga föräldrar i ditt arbete som distriktssköterska. Här får du information om stamning men också praktiska tips som du kan ha nytta av.

Stamning har sedan länge varit en känd talflytsstörning. Ny forskning har gett ökad kunskap om orsaker, prognos och behandling. Mycket av denna information är hämtad från forskning men också från många års erfarenhet av arbetet med förskolebarn som stammar.

Om författarna:

Marie Hasselberg Garsten och Cecilia Lundström är båda logopeder med lång erfarenhet av att arbeta med stamning. De har tillsammans med logoped Christina Helltoft Nilsén och psykolog Margaretha Månsson, utarbetat rutiner för omhändertagande av stamning hos förskolebarn, Helsingborgsmodellen. Modellen har använts i över 20 år vid logopedmottagningen i Helsingborg liksom vid många andra logopedmottagningar i landet. Erfarenheter från detta arbete ligger till grund för broschyren. Cecilia Lundström ansvarar för stamningsmomentet i logopedutbildningen vid Lunds Universitet.

Broschyren skrevs på uppdrag av Stanningsförbundet och Alexandra Carlstrand som är journalist och logoped, utsågs till författarnas kontaktperson. Hon bistod med genomläsning, förmedlade synpunkter från Stanningsförbundet och kom med förslag när det gällde innehåll och utformning. Hon har varit till ovärderlig hjälp i arbetet med broschyren.

Stanningsförbundet | Box 1386 | 172 27 Sundbyberg

Telefon 08-720 61 12

Stanningsförbundet www.stamning.se